

Koichi Kuyama

O zainteresowaniach slawistycznych w Japonii

Studia Rossica Posnaniensia 22, 133-138

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JĘZYKOZNAWSTWO

O ZAINTERESOWANIACH SŁAWISTYCZNYCH W JAPONII ON THE SLAVONIC INTERESTS IN JAPAN

KOICHI KUYAMA

ABSTRACT. First of all the author represents all possible methods of studying Russian language and literature in Japan. The second subject of this information consists in explaining the specialities of Slavonic studies in Japan.

Koichi Kuyama, Waseda University, Institute of Russian, Nishi-Waseda 1-6-1, Shinjuku-ku, 160 Tokyo-to, Japan.

Tematem niniejszego artykułu jest przedstawienie sposobów nauczania i badania języków oraz literatur słowiańskich w Japonii. Nie jest to jednak sprawa łatwa. Po pierwsze, szkolnictwo i badania literackie w Japonii różnią się w wielu wypadkach od europejskich. Po drugie, chcąc dokładnie scharakteryzować stan wiedzy o językach i literaturach słowiańskich, należałoby sięgnąć do oryginalnych materiałów źródłowych. Ze względu na brak w Polsce takowych, autor w swoim artykule odwoła się jedynie do informacji cząstkowych, tj. do posiadanych źródeł¹ i własnych doświadczeń.

Na wstępie autor pragnie zwrócić uwagę na fakt, iż informacje powyższe dotyczą form nauczania jednego tylko języka słowiańskiego, a mianowicie języka rosyjskiego. Nie znaczy to wcale, że w Japonii nie prowadzi się nauki innych języków słowiańskich i badań nad nimi. Jednak nie są one tak rozbudowane jak w wypadku języka i literatury rosyjskiej².

Jak wiadomo, najlepszym sposobem opanowania języka obcego jest długotrwały pobyt w kraju, w którym dany język należy do naturalnych form porozumiewania się społeczeństwa. Dlatego też niektórzy Japończycy wyjeżdżają do Związku Radzieckiego i tam w przeciągu maksimum 10 miesięcy uczą się języka rosyjskiego. Jednak tego typu edukacja jest bardzo kosztowana i nie wszyscy zainteresowani mogą z niej w pełni korzystać.

Inną formą uczenia się języka rosyjskiego w Japonii jest nauka własna, wspomagana słownikami, podręcznikami, programami radiowymi i telewizyjnymi, taśmami

¹ Autor skorzystał z następujących materiałów: *Rocznik edukacji japońskiej (Nihon kioiku nenkan)*, Tokio 1987; *Indeks nazwisk „Towarzystwa Naukowego Rusycystów w Japonii”* („*Nihon rosia bungakukai” kaiin meibo*), Tokio 1987; A. I. Mamonow, *Puszkina w Japonii*, Moskwa 1984; K. Kawabata, *Róża i krzyż (Bara to dzudzika)*, Tokio 1981.

² W Japonii można uczyć się języków polskiego i czeskiego w zakładach naukowych lub na kursach kandydackich i doktoranckich. Inne języki słowiańskie są wykładane tylko w zakładach naukowych. Istnieje również „Towarzystwo Naukowe Zachodnio-Slawistów”.

magnetofonowymi itd. Uczący się tym sposobem języka obcego dysponuje różnorodnymi materiałami dydaktycznymi, które w Japonii są stosunkowo łatwo dostępne. W księgarniach można kupić zarówno różne wydania słowników rosyjsko-japońskich i japońsko-rosyjskich, jak i kilkanaście podręczników do nauki tego języka. Kursy radiowe i telewizyjne języka rosyjskiego mają już ponad trzydziestoletnią historię. Jednak powszechnie znane są trudności w opanowaniu języka obcego tylko w wymieniony sposób. Wymaga on dużej cierpliwości i systematyczności, na co nie wszystkim starcza wytrwałości.

W Japonii istnieje też możliwość opanowania języka rosyjskiego przy pomocy prywatnego nauczyciela, którym jest Rosjanin lub Japończyk. Ze względu na brak w kraju dostatecznej ich liczby nie wszędzie i nie wszyscy mogą z tej możliwości skorzystać.

Korzystniejszą formą uczenia się języka rosyjskiego jest uczęszczanie do prywatnych zakładów naukowych, znajdujących się w ośrodkach wielkomijskich, gdzie prowadzi się lektoraty tego języka. Można też zapisać się na kursy języka rosyjskiego, organizowane przez uniwersytety lub akademie w Tokio i w Osace, które dostępne są dla wszystkich Japończyków. Są to wyjątkowo udane sposoby uczenia się języka obcego.

Naukę języka rosyjskiego prowadzą też (są to zajęcia specjalistyczne) poszczególne uniwersytety i akademie japońskie w ramach wyższych studiów filologicznych (w naszym przypadku — sławistycznych). Jednak aby uzyskać status studenta, należy — podobnie jak w Polsce — przejść wszystkie obowiązkowe szczeble edukacji ogólnej³.

W Japonii około 10% wszystkich szkół wyższych (czteroletnich i dwuletnich uniwersytetów i akademii⁴) prowadzi nauczanie języka rosyjskiego. W zasadzie Japończycy mogą otrzymywać publiczną edukację języka rosyjskiego tylko po skończeniu szkół średnich, czyli po ukończeniu 18 lat. Studia z zakresu filologii rosyjskiej prowadzone są w 12 czteroletnich uniwersytetach i akademiach (notabene w Japonii istnieje ponad 1000 szkół wyższych). Co roku około 200 Japończyków podejmuje naukę języka rosyjskiego na tych uczelniach. Zajęcia poświęcone są głównie pozna-

³ Szkoła podstawowa w Japonii ma dwa etapy edukacyjne: pierwszy, zwany „szogakko”, trwa 6 lat i drugi — „czugakko” trwa 3 lata. Po ukończeniu szkoły podstawowej absolwent może podjąć naukę albo w trzyletnim liceum („kotogakko”) albo w pięcioletnim technikum („kotosenmongakko”). Po ich ukończeniu istnieje możliwość rozpoczęcia nauki w szkołach wyższych. Jednak nie wszyscy absolwenci szkół średnich podejmują dalszą naukę w tych instytucjach. Wszyscy Japończycy obowiązkowo uczą się języka angielskiego w „czugakko” oraz w szkołach średnich.

⁴ W Japonii istnieją trzy rodzaje szkół wyższych: czteroletni uniwersytet, czteroletnia akademia oraz dwuletnia akademia. Tutaj trzeba zwrócić uwagę na fakt, że japońskie określenie terminów „uniwersytet” oraz „akademia” różni się zupełnie od polskiego, a mianowicie: „akademia” określa szkołę wyższą, która posiada tylko jedną dyscyplinę naukową, a „uniwersytet” — więcej niż jedną. W Japonii istnieje dużo takich „uniwersytetów”, które mają dwa albo trzy kierunki studiów. Czteroletnich uniwersytetów jest 250, a 50 z nich prowadzi kursy języka rosyjskiego. Czteroletnich akademii jest 220 i na 30 z nich prowadzone są kursy tego języka. Dwuletnich akademii jest 550, a 10 z nich prowadzi kursy.

niu gramatyki języka oraz praktycznemu opanowaniu techniki tłumaczenia. Rzadko natomiast prowadzi się wykłady z historii kultury i literatury rosyjskiej oraz konwersacje po rosyjsku. Kończąc taką uczelnię, po złożeniu pracy dyplomowej (polski odpowiednik – pracy magisterskiej) z językoznawstwa albo historii literatury rosyjskiej, jedna trzecia absolwentów może podjąć pracę w różnych firmach handlowych jako specjaliści języka rosyjskiego. Pozostali absolwenci podejmują pracę w innych firmach albo szkołach.

Chcąc poświęcić się dalszemu studiowaniu języka rosyjskiego i literatury wspomniani absolwenci mogą wstąpić na dwuletnie studia kandydackie, zdając egzamin wstępny. 5 szkół wyższych w Japonii prowadzi takie studia, tj. Uniwersytet Dzoci (Sofia) w Tokio, Uniwersytet Tokijski, Uniwersytet Waseda, Instytut Języków Obcych w Osace, Instytut Języków Obcych w Tokio. Można je ukończyć po dwóch latach, uzyskując pozytywne zaliczenie z przewidzianych programem przedmiotów i po obronie pracy kandydackiej. Każdego roku około 15 Japończyków podejmuje tego typu studia.

W większości wypadków nauczyciele na tych studiach prowadzą swoje zajęcia w następujący sposób. W zakresie historii literatury wybierają oni dowolny tekst literacki lub krytyczny, który może charakteryzować pewien okres rozwoju literatury rosyjskiej i przekładają go na język japoński razem ze studentami. W zakresie językoznawstwa studenci analizują teksty starocerkiewne przy pomocy nauczycieli. Niestety bardzo rzadko spotykamy się z wykładami w pełnym tego słowa znaczeniu oraz z ćwiczeniami konwersacyjnymi. Większość absolwentów wymienionych studiów kandydackich uzyskuje pracę w poszczególnych przedsiębiorstwach w charakterze tłumacza.

Natomiast ci, którzy pragną poświęcić się nauce, muszą jeszcze ukończyć trzyletnie studia doktoranckie. Co roku do egzaminów wstępnych na tego rodzaju studia przystępuje kilkanaście osób, lecz nie wszyscy otrzymują promocję. Na studia doktoranckie z języka i literatury rosyjskiej corocznie zdaje egzamin wstępny około 5 kandydatów.

Jak z tego wynika, struktura organizacyjna szkolnictwa wyższego w Japonii odbiega od takowej w Polsce i w Europie. Odmienne są też stopnie naukowe. Stopień magistra uzyskuje absolwent czteroletnich studiów po napisaniu pracy dyplomowej i zdaniu przewidzianych programem egzaminów. Wyższym stopniem naukowym jest „kandydat”, który uzyskuje się po odbyciu dwuletnich studiów kandydackich i napisaniu odpowiedniej pracy. Tą samą drogą uzyskuje się stopień doktora, lecz okres studiów doktoranckich trwa 3 lata. Dopiero po napisaniu pracy doktoranckiej i jej obronie kandydat może otrzymać stopień doktora.

Do tego miejsca możemy uważać system stopni naukowych w Japonii za podobny do systemu w Stanach Zjednoczonych. Istnieją trzy grupy studentów (jeżeli wyraz „student” znaczy w krajach kapitalistycznych „człowiek, który studiuje w szkole wyższej, płacąc za studia”): kandydaci na magistrów, kandydaci na kandydatów oraz kandydaci na doktorów (albo doktoranci).

Z kolei pracownicy wyższych szkół w Japonii można podzielić na dwie grupy: na pracowników stałych i na pracujących w niepełnym wymiarze godzin. Tylko stali pracownicy mogą zostać etatowymi pracownikami naukowymi i później profesorami.

Specyfika filologii rosyjskiej w Japonii jest następująca. Japońscy doktoranci filologii rosyjskiej w praktyce nie piszą prac doktorskich, chociaż w Japonii istnieje stopień doktora. Zamiast tego oczekują na zwolnienie miejsca przez nauczyciela języka rosyjskiego w szkole wyższej albo pisząc dużo artykułów, albo pracując w niepełnym wymiarze godzin, albo tłumacząc rosyjskie i radzieckie utwory literackie na język japoński i w ten sposób powiększają swój dorobek naukowy. Corocznie jedna lub dwie osoby mogą otrzymać etat na uniwersytecie albo akademii. Osoba taka podejmuje pracę w sytuacji, kiedy legitymuje się „ukończonymi studiami kandydackimi” lub „przerwanymi studiami doktoranckimi”. Czyli doktoranci nie są zobowiązani do napisania pracy doktorskiej. W Japonii kursy doktoranckie mają charakter „poczekalni” („przechowalni”), w której kandydaci do stałej pracy na uniwersytecie lub akademii oczekują na wolny etat. Mimo że co roku 5 osób podejmuje studia doktoranckie i tylko 2 osoby je przerywają, liczba doktorantów nie wzrasta. Dlaczego? Połowa doktorantów podczas studiów rezygnuje z otrzymania stałej pracy na uniwersytetach lub akademiach i rozpoczyna pracę w charakterze tłumaczy, np. w wydawnictwach i w firmach. Druga połowa doktorantów oczekuje na wolny etat, mając nadzieję na otrzymanie pracy. Bywa jednak tak, że oczekujący na pracę doktorant jest zmuszony porzucić studia doktoranckie i tym samym traci prawo ubiegania się o zatrudnienie w szkole wyższej, bo doktoranci mogą studiować na tych kursach najdłużej 6 lat. W tej sytuacji wiek pracownika, który rozpoczyna stałą pracę na takiej uczelni, coraz bardziej podnosi się i wynosi obecnie około 30 lat.

Aby usprawnić system edukacyjny doktorantów i umożliwić wcześniejsze podjęcie pracy coraz więcej szkół wyższych wprowadza egzaminy sprawdzające przydatność doktoranta do pracy naukowej na uczelni.

Interesującą formą sprawdzenia posiadanej wiedzy i umiejętności absolwentów studiów kandydackich albo doktorantów są różnego rodzaju sesje naukowe, organizowane przez „Towarzystwo Naukowe Rusycystów Japonii”. Towarzystwo to istnieje już 22 lata i zrzesza 400 członków (330 rusycystów i 70 rusycystek). Działalność jego koncentruje się wokół popularyzacji wiedzy rusycystycznej, organizacji sesji naukowych, gromadzenia zbiorów oraz pracy wydawniczej. Towarzystwo organizuje corocznie konferencje naukowe, na których kandydaci lub doktoranci wygłaszają swoje referaty. Obrady prowadzone są w języku japońskim.

Historia badań rusycystycznych w Japonii jest krótką. Nie oznacza to jednak, że nie ma w Japonii czytelników literatury rosyjskiej. Z punktu widzenia jej wpływu na literaturę japońską na pewno zajmuje ona równorzędne miejsce z literaturą francuską, niemiecką lub angielską. W Japonii są dostępne w przekładach prawie wszystkie główne dzieła literatury rosyjskiej⁵.

⁵ Na przykład obecnie w księgarniach można kupić przekłady na język japoński wszystkich dzieł Puszkina, Gogoła, Dostojewskiego, Tołstoja, Czechowa, Majakowskiego. Znajdują się

Tłumaczenia z tej literatury na język japoński mają długą tradycję i liczą ponad 100 lat. Do 1868 r. Japonia była – jak wiadomo – zamknięta na świat. Szczęśliwy przypadek historyczny zrzucił, że złoty wiek literatury rosyjskiej, czyli działalność twórcza Dostojewskiego, Tołstoja i innych zbiega się z okresem powstania nowoczesnej literatury japońskiej. Ten zbieg okoliczności przyczynił się też do popularności literatury rosyjskiej w Japonii. W okresie „Meidzi” (1868 - 1911) czytelnicy czytali literaturę rosyjską albo w przekładach angielskich, francuskich czy niemieckich albo w pośrednich przekładach z tych języków, ponieważ wówczas bardzo mało osób znało język rosyjski. W okresie „Taiszo” (1912 - 1925) niektórzy znający język rosyjski przekładali wiele utworów literatury rosyjskiej bezpośrednio na język japoński. Jeszcze w dzisiejszych czasach, czyli w okresie „Szczwa” (cd 1926) literatura rosyjska nadal stanowi bardzo ważną część lektury miłośników książek.

Również badania nad literaturą rosyjską są prowadzone przez tłumaczy, jednak język napisanych przez nich prac – japoński – utrudnia bardzo ich światową popularyzację. Dlatego japońskie osiągnięcia naukowe w tym zakresie nie są znane za granicą. Bariera językowa nadal dzieli badania literatur obcych przeprowadzone przez Japończyków od świata⁵. Prezentowanie prac z tego zakresu w językach europejskich, ich rozpowszechnianie i krytyka – oto jest zadanie młodego pokolenia filologów japońskich.

też w sprzedaży cztery różne tłumaczenia *Eugeniusza Oniegina*: dwa przekłady poetyckie oraz dwa prozą. Zostały wydane jeszcze dwa różne przekłady przed drugą wojną światową.

W 1921 r. w Japonii ukazały się dwa wydania dzieł wszystkich Puszkina, cztery edycje wszystkich opowiadań i dwie utworów wybranych Puszkina.

⁶ Spośród niezujących już wybitnych rusycystów należy wymienić (chronologicznie): Simei Futabatei, wielki pisarz w pierwszym okresie nowoczesnej literatury japońskiej, absolwent Instytutu Języków Obcych w Tokio, tłumacz utworów Turgeniewa, Gogola, Garszyna, Gorkiego, Andriejewa i in.; Sadanori Jasugi, autor słownika rosyjsko-japońskiego, uczeń Baudouina de Courtenay, dr. h. c. Państwowego Uniwersytetu Leningradzkiego, którego uważa się za „ojca języka rosyjskiego w Japonii”; Szomu Nobori, tłumacz utworów z końca XIX wieku, m.in. Sologuba; Masao Jonekawa, tłumacz dzieł wszystkich Dostojewskiego oraz Tołstoja, najśłynniejszy tłumacz w zakresie literatury rosyjskiej; Hakujo Nakamura, tłumacz dzieł wszystkich Tołstoja; Hisaiciro Hara, tłumacz głównych dzieł Tołstoja; Mamoru Macuda, autor słownika japońsko-rosyjskiego; Hadzime Hirai, tłumacz dzieł wszystkich Gogola; Kijosi Dzinai, pisarz, tłumacz Puszkina i Czechowa; Sadatosi Igeta, autor słownika rosyjsko-japońskiego oraz japońsko-rosyjskiego; Szoci Kimura, uczeń Romana Jakobsona, badacz literatury rosyjskiej i polskiej. Spośród czynnych rusycystów należy wymienić (alfabetycznie): prof. Taro Aojama (Uniw. Kiuszu), znawcę twórczości Gogola, który jest autorem biografii *Mikolaj Gogol*; prof. Keidzaburo Araja (Uniw. Waseda), badacza w zakresie teorii literatury, znawcę Bachtina, autora książki *Dostojewski i literatura japońska, Czytając „Idiotę”*; prof. Taku Egawa (Uniw. Przemysłowy w Tokio), znawcą twórczości Dostojewskiego, który jest autorem prac: *Świat literatury radzieckiej i Klucz do zagadki „Zbrodnia i kara”*; prof. Keizo Haija (Uniw. Hokkaido), znawca twórczości Gogola, autora pracy *O „Martwych duszach”*; prof. Takuja Hara (Instytut Języków Obcych w Tokio), badacza Tołstoja i Czechowa, autora książki *Czy Oleńka jest na pewno duszką?*; prof. Kazuhiko Hokkio (Instytut Języków Obcych w Osace), badacza Puszkina i Tołstoja, który

КОИЧИ КУЯМА

ЗАМЕТКИ О ЯПОНСКОЙ СЛАВИСТИКЕ

Резюме

История развития славистики и русистики в Японии довольно короткая. Русская литература пользуется известностью в Японии с 80-х годов прошлого столетия. На японский язык переведены почти все известные произведения русской литературы XIX века.

В настоящее время в Японии существуют четыре формы изучения русского языка: 1) самостоятельная учеба с помощью словарей, учебников, телевидения, радио, магнитофонных лент и т.д.; 2) частные уроки; 3) частные школы; 4) изучение языка, организованное в нескольких университетах и институтах.

Чтобы стать квалифицированным русистом, необходимо защитить три работы: дипломную, кандидатскую и докторскую. На практике прежде чем писать докторскую работу докторант дожидается постоянного найма на работу, а до этого времени он работает в качестве временного лектора, выполняет статьи и занимается переводом литературных произведений.

ON THE SLAVONIC INTERESTS IN JAPAN

by

KOICHI KUYAMA

Summary

There are four kinds of methods of learning Russian in Japan. 1) learning for oneself with the help of dictionaries, text-books, radio and TV programs, tapes, etc., 2) taking private lessons. 3) going to a private school. 4) attending lessons in Russian language and literature, organized by some universities and colleges.

To be a scholar in Russian studies we must defend, in principle, three theses, i.e. graduation, master and doctor works. In practice, however, no student in doctor course tries to write a doctoral work. He waits for a full-time employment, working as a part-time lecturer, writing small works or translating literary works.

Although Russian studies in Japan have only a very short history, Russian literature itself has won its popularity since the 1880's, the early years of our modern literature. We can read almost all the famous works of 19th century Russian literature in Japanese.

jest redaktorem książki *Zbiór artykułów poświęcony 180-letniemu jubileuszowi urodzin Puszkina*; prof. Kaori Kawabata (Uniw. Tokijski), badaczka romantyzmu rosyjskiego, autora podręcznika *Historia literatury rosyjskiej*; prof. Hideo Sasaki (Uniw. Aici), znawcę językoznawstwa rosyjskiego, autora książki *Badania nad językiem starocerkiewnym*; prof. Dzuniczi Sato (Uniwersytet Tokijski), znawcę językoznawstwa rosyjskiego, autora podręcznika *Kursy języka rosyjskiego, Podwieczorek z językiem rosyjskim*; prof. Sigeru Someja (Uniw. Dzoci (Sofia) w Tokio), znawcę folkloru, autora *Gramatyki języka rosyjskiego w anegdotach*; prof. Tadao Midzuno (Uniwersytet Waseda), badaczka futuryzmu m.in. twórczości Majakowskiego, autora *Zeszytu o Majakowskim i Awangardy rosyjskiej*. Nb. każdy profesor z zakresu historii literatury rosyjskiej tłumaczył przynajmniej kilkanaście utworów literackich ze swojej specjalności.